Editorial

Editorial 3

Stati

Olga Hubíková:
Otázka ustavení rodinných pečujících jako cílové skupiny sociální práce 5

Karolína Dobiášová, Miriam Kotrusová:
Zasluhují si neformální pečující větší péči? Změny v sociální konstrukci neformálních pečujících a designu politiky dlouhodobé péče v ČR 22

Hana Janečková, Eva Dragomirecká, Blanka Jirkovská:
Výzkumy v oblasti neformální péče o seniory v České republice na počátku 21. století 42

Kvetoslava Repková:
Inštitucionalizácia podpory neformálnej starostlivosti z perspektívy sociálnej práce – prípadová štúdia Slovensko 60

Soňa Vávrová, Jitka Vaculíková:
Preference české populace při zajištění péče v období závislosti v seniorském věku 80

Radana Kroutilová Nováková, Soňa Kinská:
Využívání příspěvku na péči romskými příjemci v kontextu diskuse o zneužívání této dávky 95

Vladimír Fišera, Michal Klapal, Marek Šimůnek:
Princip dvojího účinku v sociální práci 110

Radka Janebová, Zuzana Truhlářová:
Janusova tvář sociální práce: Tři pohledy na pojetí kontroly v sociální práci 116

Roman Baláž:
Profesionalita sociálních pracovníků: Známka kvality, anebo procedurální berlička? 131

Petr Vojtíšek:
Sociální pracovníci o profesionalizaci sociální práce v ČR 152

Recenze

Miroslav Pilát: Komunitní plánování sociálních služeb v současné teorii a praxi. Praha: Portál, 2015. 160

Jiří Jankovský: Etika pro pomáhající profese. Praha: Triton, 2018. 162

Online prakticko-publicistická část časopisu 164

Naše poslání a cíle 165

Zaměření příštího čísla 166

Content

Editorial

Editorial 3

Articles

Olga Hubikova:
The Issue of the Family Caregivers Specification as a Social Work Target Group 5

Karolina Dobiasova, Miriam Kotrusova:
Do Informal Carers Deserve Greater Care? Changes in Social Construction of Informal Carers and Design Policy of Long-term Care in the Czech Republic 22

Hana Janeckova, Eva Dragomirecka, Blanka Jirkovska:
The Research in the Area of Informal Care for Seniors in the Czech Republic at the Beginning of the 21st Century 42

Kvetoslava Repkova:
Institutionalisation of the Informal Caring´s Support from the Social Work Perspective – Case study Slovakia 60

Sona Vavrova, Jitka Vaculikova:
Preferences of the Czech Population When Securing Care for Seniors in the Period of their Dependency 80

Radana Kroutilova Novakova, Sona Kinska:
The Use of Care Allowance by the Roma Population in the Context of Abuse in this Type of Benefit 95

Vladimir Fisera, Michal Klapal, Marek Simunek:
Double Effect Principle in Social Work 110

Radka Janebova, Zuzana Truhlarova:
Janus-Faced Social Work: Three Views on Control in Social Work 116

Roman Balaz:
Professionalism of Social Workers: Quality Mark or Procedural Crutch? 131

Petr Vojtisek:
Social Workers about the Professionalization of Social Work in the Czech Republic 152

Book Reviews

Book Reviews 160

Online Practical-Journalistic Part of the Journal **164**

Our Mission **165**

Next Issue Focus **166**

Editorial

Podle původní představy mělo být toto číslo časopisu Sociální práce / Sociálna práca volným souborem textů o různorodých aspektech vztahu sociální práce a neformální péče. Čtenáři se ovšem dostává tematicky poměrně sevřený soubor textů o institucionalizaci sociální práce, zejména pak sociální práce s neformálními pečujícími. Předkládanou sadu akademických a publicistických sdělení lze chápat jako případovou studii zrodu sociální práce specializované na pomoc lidem, kteří dlouhodobě zajišťují uspokojování běžných potřeb těch svých blízkých, kteří se neobejdou bez trvalé péče jiného člověka.

Olga Hubíková; Karolína Dobiášová s Miriam Kotrusovou; autorské trio Hana Janečková, Eva Dragomirecká, Blanka Jirkovská; a také Soňa Vávrová s Jitkou Vaculíkovou čtenáři představují diskusi a argumentaci, která se týká uznání neformálních pečujících jako specifické cílové skupiny (nejen) sociální práce. Olga Hubíková a trio Janečková, Dragomirecká, Jirkovská předkládají obraz, který o neformálních pečujících a jejich zpravidla obtížné situaci vytvořili akademici a výzkumníci. Karolína Dobiášová s Miriam Kotrusovou nás seznamují s rozdílnými pohledy aktérů politiky dlouhodobé péče na neformálně pečující. Soňa Vávrová s Jitkou Vaculíkovou dodávají poznatky o pohledu veřejnosti na způsoby zajištění dlouhodobé péče o lidi, kteří ji trvale nebo po delší část svého života potřebují.

O tom, jak probíhají procesy zavádění různých podob pomoci neformálně pečujícím na Slovensku, napsala systematickou studii Kvetoslava Repková. Analogického tématu, tedy vzniku a ustavování různých typů pomoci neformálně pečujícím, ovšem na různých místech České republiky, se věnují publicistické texty Ivety

Čípkové; Venduly Janů s Petrou Handlovou; Zdeňky Michálkové; a Kateřiny Kňapové. Procesy zrodu pomoci neformálním pečujícím dokreslují příklady dobré praxe sdružení APLA Jižní Morava a Charity Nový Hrozenkov.

Ačkoliv to nebylo plánováno, zaměření pozornosti čísla na téma institucionalizace sociální práce podtrhují stati Romana Baláže a Petra Vojtíška, obě o pohledu sociálních pracovníků na profesionalizaci jejich činnosti a oboru. Baláž i Vojtíšek dávají různorodá chápání profesionalizace sociálními pracovníky do souvislosti s utvářením našeho oboru v české společnosti a s některými předpoklady teorie institucionalizace. Aniž by to byl jejich záměr, vyzývají tak k diskusi o profesionalizaci pomoci sociální práce neformálním pečujícím.

Má-li být reflektovaná volba přístupu jedním z principů profesionální sociální práce, pak na otázku profesionality reagují také tři články, jejichž autoři se různými způsoby vyslovují k otázce, jak reflektovat vlastní rozhodování a způsoby práce s klienty. Vladimír Fišera, Michal Klapal a Marek Šimůnek promýšlejí, zda

a jak se vědomě rozhodovat v situacích, kdy rozhodnutí sociálního pracovníka navodí jak příznivý, tak nežádoucí účinek. Radka Janebová se Zuzanou Truhlářovou ukazují, že „kontrolu" v sociální práci lze chápat nejen jako prostředek přizpůsobení klienta požadavkům společnosti, ale také jako nástroj emancipace klienta nebo jeho ochrany před společností, pokud klienta znevýhodňuje. Rozšiřují tak škálu představ o tom, jak v sociální práci s konkrétním klientem nebo jejich skupinou řešit vztah mezi pomocí a kontrolou. Radana Kroutilová Nováková a Soňa Kinská zkoumají, k čemu využívají Příspěvek na péči Romové a příjemci tohoto příspěvku z majoritní populace. Vede je k tomu diskuse o tzv. zneužívání dávek. Přesvědčivě ukazují, že o mnohdy předsudečném a eticky „choulostivém" pojmu zneužívání, který je součástí repertoáru řady českých sociálních pracovníků, se dá diskutovat věcně. Kroutilová Nováková a Kinská porovnávají předpokládané způsoby využívání Příspěvku na péči s těmi, které zjistily průzkumem. Vyšly přitom z jedné jediné interpretace žádoucího účelu využívání, kterou chápaly jako danou. Jejich analýza by podle mě byla ještě věcnější, kdyby diskutovaly různé pohledy na správné užití Příspěvku na péči a empirická data o jeho využívání by pak porovnávaly s různými představami o tom, jaké využívání je adekvátní.

Akademické a publicistické texty o institucionalizaci sociální práce s neformálními pečujícími ukazují, že sociální práce se součástí společnosti nestává kampaňovitě a frontálně – všude najednou, ale rodí se při práci s dílčími skupinami klientů a na různých místech, často odděleně. Články o profesionalitě a reflektované volbě přístupů upozorňují, že nejde jen o otázku: „Zda vůbec někomu pomáháme," ale také: „Jak mu pomáháme a jak o své pomoci uvažujeme?"

Libor Musil,
editor čísla

Inzerce

REMEDIUM PRAHA

VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY

AKTIVIZACE SENIORŮ v praxi sociálních služeb

v rozsahu 24 hodin

Kurz je vhodný pro pracovníky, kteří pracují nebo se chystají pracovat v zařízeních poskytujících sociálně aktivizační služby pro seniory.

Kurz se koná 21. – 23. února 2018.

ZÁKLADY PRÁCE SE ZADLUŽENÝM KLIENTEM v kontextu sociálních služeb

v rozsahu 16 hodin

Kurz je vhodný pro pracovníky, kteří se při své práci setkávají s problematikou zadlužení svých klientů nebo jiných členů vztahového systému klienta.

Kurz se koná 22. – 23. března 2018.

Podrobnější informace na
www.remedium.cz
tel: 272 743 360
vzdelavani@remedium.cz

Otázka ustavení rodinných pečujících jako cílové skupiny sociální práce

The Issue of the Family Caregivers Specification as a Social Work Target Group

Olga Hubíková

Mgr. Olga Hubíková[1] je výzkumnou pracovnicí ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí (VÚPSV) – výzkumné centrum Brno, kde se dlouhodobě věnuje především kvalitativním výzkumům z oblasti sociální práce a sociálních služeb.

Abstrakt
Stať otevírá otázku, zda je z hlediska zajištění pomoci rodinným pečujícím ze strany oboru sociální práce žádoucí vymezit explicitně rodinné pečující jako specifickou cílovou skupinu sociální práce. V této oblasti nepanuje shoda. Je otázka, zda postačuje pomáhat rodinným pečujícím skrze pomoc „tradičním“ (zavedeným) cílovým skupinám, neboť ti, o které se rodinní pečující starají, obvykle patří k jedné či více těmto tradičním cílovým skupinám (senioři, osoby se zdravotním postižením), nebo zda je třeba pokusit se rodinné pečující institucionalizovat jako svébytnou cílovou skupinu sociální práce. Argumentačně je text založen spíše ve prospěch druhé varianty. Odůvodnění této názorové pozice v této stati je trojího typu. Opírá se o: 1. praxi sociální práce v ČR, která je založena zejména na práci s vymezenými cílovými skupinami; 2. specifika rodinných pečovatelů a jejich životní situace; 3. rozbor možných rizik či důsledků situace, kdy rodinní pečující pro sociální práci zůstávají jako cílová skupina nerozpoznáni.

Klíčová slova
rodinní pečující, cílové skupiny, dlouhodobá péče

Abstract
The purpose of this paper is to raise the question whether it is beneficial or even necessarily in the best interest of social work directed at family caregivers to establish family caregivers as a specific social work target group. There is no general agreement on this issue. The question is, whether it is sufficient to help family caregivers through providing assistance to the “traditional”, well--established target groups, that usually include the care recipients the family caregivers take care of (elderly, disabled etc.) or whether it is a more appropriate solution to establish family caregivers as a distinctive target group. Considering 1. social work practice in the Czech Republic based on idea of target groups while, 2. bearing in mind particularities of family caregivers life situation and 3. regarding the possible impacts or risks of not-defining family caregivers as a distinctive target group argues this paper for the latter option.

Keywords
family caregivers, target groups, long-term care

[1] Kontakt: Mgr. Olga Hubíková, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., Joštova 10, 602 00 Brno; olga.hubikova@vupsv.cz

Zasluhují si neformální pečující větší péči? Změny v sociální konstrukci neformálních pečujících a designu politiky dlouhodobé péče v ČR[1]

Do Informal Carers Deserve Greater Care? Changes in Social Construction of Informal Carers and Design Policy of Long-term Care in the Czech Republic

Karolína Dobiášová, Miriam Kotrusová

PhDr. Karolína Dobiášová, Ph.D.,[2] je odbornou asistentkou na Katedře sociální politiky FSV UK a na 1. lékařské fakultě UK. Jako vysokoškolský pedagog vede kurzy o sociální, rodinné politice a veřejném zdravotnictví. Ve své výzkumné činnosti se zabývá zdravotní politikou ve vztahu k migrantům a dalším vulnerabilním sociálním skupinám, politikou dlouhodobé péče a rodinnou politikou.
Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D.,[3] je odbornou asistentkou na Katedře sociální politiky FSV UK a výzkumný pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí. Dlouhodobě se zabývá politikou dlouhodobé péče a politikou zaměstnanosti.

Abstrakt
Článek se zabývá politikou dlouhodobé péče ve vztahu k neformálním pečujícím od roku 2005 do současnosti. Opírá se o teoreticko-metodologický přístup teorie sociální konstrukce cílových skupin. Prostřednictvím analýzy rámců hledá souvislosti mezi designem politiky dlouhodobé péče a sociální konstrukcí neformálních pečujících. V článku docházíme ke zjištění, že v mediálních sděleních i designu politiky jsou neformální pečující vnímáni jako zasloužená sociální skupina, a to ve dvou paralelních rámcích. Za prvé, jako neviditelná skupina, jejíž potřeby se ve velké míře překrývají s potřebami osob, o které pečují. Politická opatření mají spíše povahu sociálních služeb určených opečovávaným osobám a symbolického uznání nároků pečujících v podobě úlev a zvýhodnění různého typu. Za druhé, neformální pečující jsou vnímáni jako samostatná skupina, pro kterou jsou designována specifická opatření a služby. Vedle uvedených dvou rámců jsme identifikovaly protichůdný rámec spojený s politikou úspor v období ekonomické krize a realizace sociální reformy. V tomto rámci se konstrukce neformálních pečujících mění v méně zaslouženou sociální skupinu, na kterou jsou mířena úsporná opatření, zejména v případě pečujících o děti se

[1] Tento článek vznikl za finanční podpory grantového projektu GAČR GA16-14292S „Komparativní výzkum cílových populací v České republice: záleží na obsahu veřejných politik?“

[2] Kontakt: PhDr. Karolína Dobiášová, Ph.D., Katedra veřejné a sociální politiky ISS FSV UK, U Kříže 8, 105 00 Praha 5; karolina.dobiasova@fsv.cuni.cz

[3] Kontakt: Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D., Katedra veřejné a sociální politiky ISS FSV UK, U Kříže 8, 105 00 Praha 5; miriam.kotrusova@fsv.cuni.cz

zdravotním znevýhodněním. Je argumentováno tím, že v jejich případě se jedná o péči z lásky nebo o projev mezigenerační solidarity.

Klíčová slova
dlouhodobá péče, neformální pečující, sociální konstrukce, analýza rámců

Abstract
The article deals with the long-term care policy in relation to informal carers from 2005 onwards. It is based on the theoretical and methodological approach of social construction of a target population. By using a framework analysis we can look at the relations between long-term care policy design and informal carers´ social make-up. We found out informal carers are conceived as a deserving social group in two parallel frameworks. First, they are constructed as an invisible social group whose needs are linked to needs of the people they care for. Policy measures that affect carers are those aimed at family members and some symbolic acknowledgment, i.e. tax relieves and other advantages. Secondly, informal carers are conceived as an independent social group for whom special measures and services are designed. We also identified a third contradictory framework related to austerity measures. In this framework the social standing of informal carers is decreasing to one of a less deserving social group. Policy design related to informal carers is related to austerity measures due to the economic crisis and social reform, i.e. cuts in social benefits for people caring for small chronically ill children. It is argued that family carers provide their care from love or intergenerational solidarity.

Keywords
long-term care, informal carers, social construction, framework analysis

1. ÚVOD

Problematika dlouhodobé péče poskytované neformálními, zejména rodinnými pečujícími se v poslední době dostává do pozornosti politického, odborného i veřejného zájmu, čímž získávají pečující osoby na důležitosti a významu z hlediska svého postavení v procesu tvorby designu politiky. V září 2017 byla schválena novela zákona o nemocenském pojištění, která zavádí tzv. dlouhodobé ošetřovatelské volno (zákon č. 310/2017 Sb.). Jedná se po dlouhém období „ticha" o viditelnou snahu zlepšit příjmové i pracovní podmínky pečujících z řad nejbližší rodiny, kteří tak díky poskytování péče nepřijdou o příjem ze svého dosavadního zaměstnání a rovněž nebudou nuceni toto zaměstnání opustit.
Přitom na strategické vládní úrovni byla pozornost věnovaná rodinným pečujícím poměrně dlouhou dobu relativně malá. Byly to hlavně projekty Evropského sociálního fondu, které začaly rozvíjet problematiku pečujících osob v období 2007–2013 (Geissler, Holeňová, Horová a kol., 2015), kdy se tohoto tématu chopilo i vedení Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (dále MPSV). Paralelně se zvyšovala pozornost věnovaná neformálním pečujícím a jejich významu pro systémy dlouhodobé péče i na úrovni EU. Nejčastěji se poukazuje na dva aspekty vyžadující si politická řešení v souvislosti s neformální péčí. Neformální pečovatelé jsou spolu s osobami, o které pečují, považováni za jednu z cílových skupin ohrožených rizikem chudoby a sociálního vyloučení. Neméně významným aspektem jsou ekonomické motivy s ohledem na to, že ekonomický růst a prosperita jsou ohroženy rapidním stárnutím populace prakticky ve všech členských zemích. Odhaduje se, že ekonomická hodnota neplacené neformální péče v členských zemích EU se pohybuje v rozmezí 50–90 % z celkových výdajů na dlouhodobou péči (Triantafillou et al., 2010, 2011), což tvoří 20–37 % HDP Evropské unie (Giannelli, Mangiavacchi, Piccoli, 2010). Velmi důležitý je vliv nejen celkových nákladů na péči o seniory, ale také rostoucí personální požadavky,

SP/SP 6/2017

Výzkumy v oblasti neformální péče o seniory v České republice na počátku 21. století[1]

The Research in the Area of Informal Care for Seniors in the Czech Republic at the Beginning of the 21st Century

Hana Janečková, Eva Dragomirecká, Blanka Jirkovská

PhDr. Hana Janečková, Ph.D.,[2] vystudovala sociologii a psychologii na FF UK, později pracovala v oboru veřejné zdravotnictví a získala doktorát v sociálním lékařství. Zabývá se vzděláváním zdravotnických a sociálních pracovníků na pomezí zdravotně sociálním, v oblasti dlouhodobé péče, péče o seniory, lidi se zdravotním postižením a kognitivními poruchami. Byla u zrodu České alzheimerovské společnosti, o. p. s., Reminiscenčního centra, z. s., věnovala se vzdělávání a rozvoji kvality v Diakonii ČCE. Přednáší na Katedře pastorační a sociální práce Evangelické teologické fakulty UK a na ústavu ošetřovatelství 3. lékařské fakulty UK.

PhDr. Eva Dragomirecká, Ph.D.,[3] vystudovala psychologii na FF UK. Pracovala v mezinárodních výzkumných týmech a spolupracovala se Světovou zdravotnickou organizací na projektech týkajících se sociálních aspektů duševního zdraví. Zabývá se také výzkumem kvality života, sociální gerontologií a hodnocením psychosociálních intervencí. V současnosti působí na Katedře sociální práce FF UK v Praze, věnuje se výzkumu podpory rodinných pečujících o seniory a transformaci sociální péče, zejména reformě péče o osoby s dlouhodobým duševním onemocněním.

PhDr. Blanka Jirkovská, Ph.D.,[4] vystudovala sociologii na FF UK, kde také obhájila disertační práci na téma Pracovní podmínky a podpora zdraví pracovníků v oblasti péče o seniory. V současné době přednáší sociologii a metody sociálního výzkumu na ČVUT a na FHS UK a je zapojena do projektu Vzpomínejme, když pečujeme, který se věnuje práci s rodinami pečujícími o člověka s demencí.

Abstrakt

Cílem našeho článku je přinést přehled výzkumných aktivit vztahujících se k tématu rodinné péče o seniory a podpory pečujících a identifikovat základní okruhy zkoumaných problémů. Článek se zaměřuje na výzkumy realizované u nás zejména v posledním desetiletí, zaměřené na postoje, potřeby, motivace a podporu neformálních pečujících a slaďování péče s ostatními sférami života, jako je rodina, práce, obnovení vlastních sil. V článku využíváme metody tzv. desk research,

[1] Článek vznikl díky podpoře Grantové agentury ČR č. 16-07931S v rámci projektu Hodnocení potřeb rodinných příslušníků pečujících o seniory.

[2] PhDr. Hana Janečková, Ph.D., Evangelická teologická fakulta UK, Černá 9, Praha 1 a 3. lékařská fakulta UK, Ruská 87, Praha 10; janeckova.hana@etf.cuni.cz

[3] PhDr. Eva Dragomirecká, Ph.D., Filosofická fakulta UK, U Kříže 8, Praha 5; eva.dragomirecka@ff.cuni.cz

[4] PhDr. Blanka Jirkovská, Ph.D., České vysoké učení technické, Masarykův ústav vyšších studií, Kolejní 2637/2a; blanka.jirkovska@email.cz

spočívající ve studiu a analýze domácí odborné literatury, závěrečných zpráv z realizovaných výzkumů a informací z materiálů zpracovaných v rámci projektů podpořených ze státního rozpočtu České republiky a ze zahraničních grantů.

Klíčová slova
péče o seniory, neformální péče, pečující rodiny, výzkumy pečujících, podpora pečujících, koordinace péče, sdílená péče, slaďování péče a práce

Abstract
The aim of this article is to summarize various research activities in the field of the family care for older adults dependent on the care of others. It is focused on the studies of caregiving and informal caregivers; their attitudes, needs, motivations and support as well as the balancing of the care for older adults with other spheres of their life like the family, paid work and their own convalescence activities. Desk research methods and an analysis of accessible documents, reports and literature were used.

Keywords
care for seniors, informal care, caring families, caregivers research, caregivers support, care coordination, shared care, care and work harmonizing

ÚVOD

Článek píšeme v době, kdy se téma rodinné péče postupně dostává do politického diskurzu a hledají se zákonné prostředky její podpory. V únoru 2017 vstoupil do legislativního procesu návrh na zavedení dlouhodobého placeného ošetřovatelského volna při péči o blízkou osobu se souhlasem zaměstnavatele na dobu 3 měsíců. Bude-li schválen, umožní lepší sladění práce a péče v kritické době vzniku potřeby péče o vážně nemocného člena rodiny. Národní strategie rozvoje sociálních služeb na období 2016–2025 považuje činnost pečujících osob za nepostradatelnou (MPSV, 2015:53) a zavádí pozici koordinátora podpory rodinných pečujících na obcích (MPSV, 2015:74). Počítá i s novelizací zákona č. 108/2006, o sociálních službách, kde budou definovány kompetence sociálního pracovníka – koordinátora podpory (MPSV, 2015:76). Považujeme za důležité shrnout a zhodnotit význam výzkumných aktivit, které přispěly k uvažovaným změnám.
Služby sociální péče se od počátku rozvíjely především jako instituce vázané na potřeby lidí odkázaných na pomoc druhých. Nebyly koncipovány jako služby pro pečující rodiny. Tato perspektiva vyřadila rodiny z participace na poskytování i hodnocení služeb. Služby nebyly utvářeny tak, aby byla podpořena rodina jako celek a jádro péče, kterému se služby přizpůsobují. Rodina nebyla vnímána jako jeden ze zdrojů, možno říci ten nejvýznamnější, který je součástí modelu integrované a sdílené péče o nemohoucí seniory, v němž se rodinný pečující stává rovnocenným členem pečujícího týmu (Kalvach, 2014). Až v 90. letech k nám začaly pronikat myšlenky o významné roli rodiny v celém řetězci dlouhodobé péče (Hirst, 2002; McDerment, 1998, in Janečková, Nentvichová Novotná, 2013). Ve Spojených státech přispěla na konci 90. let 20. století ke zviditelnění neformální péče Clintonova administrativa vyčleněním nebývalého objemu finančních prostředků na podporu dlouhodobě nemocných a jejich rodin, která byla doprovázena odbornou diskusí o možnostech podpory neformálních pečujících (Arno, Levine, Memmott, 1999). V Evropě dochází k posunu perspektivy od poskytování sociální péče v komunitě k „péči komunitou“ (tj. péči svépomocnou, sousedskou, rodinnou), který byl vyvolán změnou představ o péči o staré lidi spojenou s konceptem stárnutí v přirozeném sociálním prostředí, tzv. „celoživotního domova“ (Heaton, 1999, in Dohnalová, Hubíková, 2013:6; Lewis, 1989, in Dohnalová, Hubíková, 2013:6). Vztahy mezi poskytovateli služeb a neformálními pečujícími výstižně popsala Twiggová jako modely pečujících,

Inštitucionalizácia podpory neformálnej starostlivosti z perspektívy sociálnej práce – prípadová štúdia Slovensko

Institutionalisation of the Informal Caring´s Support from the Social Work Perspective – Case study Slovakia

Kvetoslava Repková

Doc. PhDr. Kvetoslava Repková, CSc.,[1] pracuje ako vedecko-výskumná pracovníčka Inštitútu pre výskum práce a rodiny v Bratislave. Dlhodobo sa výskumne venuje vplyvu a významu verejných politík pre život ľudí so zdravotným postihnutím a neformálne opatrujúcich členov a členiek ich rodín. Je členkou medzinárodnej siete ANED (Academic Network of European Disability Experts) monitorujúcej vývoj politík zdravotného postihnutia v širšom európskom priestore, vrátane inštitucionalizácie podpory osôb, ktoré sa na neformálnej báze angažujú v opatrovaní odkázaných, predovšetkým starších ľudí.

Abstrakt
Akademická stať sa zameriava na analýzu spôsobu, akým je v podmienkach Slovenska inštitucionalizovaná podpora neformálneho opatrovania, ktorá je konceptualizovaná ako rovnováha v ochrane a zabezpečovaní práv opatrovaných i opatrujúcich osôb. Jednotlivé domény podpory autorka deduktívne odvodzuje od odporúčaní Európskej charty rodinne opatrujúcich osôb z roku 2009. Konštatuje, že väčšina odporúčaných domén podpory je v národných politikách prítomná (minimálne v deklaratórnej rovine). Majú však skôr univerzálnu (deduktívnu, procedurálne ladenú) povahu než povahu individualizovaných (situačne ladených) opatrení. Na príklade inštitucionalizácie služby včasnej intervencie pre malé deti so zdravotným postihnutím a ich rodiny popisuje autorka možnosti takejto podpory, s významným zastúpením sociálnej práce.

Kľúčové slová
inštitucionalizácia, neformálne opatrovanie, opatrujúce osoby, príspevky, včasná intervencia, sociálna práca

Abstract
The study aims to analyse an approach of how the support of informal caring and informal carers is institutionalised in Slovakia. The balance between protection and support of both, informal caregivers' and care recipients' rights, is highlighted as a core concept of such institutionalisation. To analyse the national support domains, the author applies the European Charter for Family Carers (2009). Based on both, the available data sources, as well as her own research findings, she concludes that a majority of recommended support domains for informal carers are institutionalised, at least declaratively. On the other hand, the support is more general rather than individually shaped and it is intended mainly for care allowance recipients. As an example, she highlights the way

[1] Kontakt: Doc. PhDr. Kvetoslava Repková, CSc., Inštitút pre výskum práce a rodiny, Župné nám. 5, 812 41 Bratislava; Kvetoslava.Repkova@ivpr.gov.sk

informal care support is institutionalised within an early intervention scheme for small children with disabilities and their families, including roles of social workers.

Keywords
institutionalisation, informal caring, carers, allowances, early intervention, social work

ÚVOD

Marin (2013) v rámci svojej práce o princípoch budovania udržateľných spoločností blahobytu *(sustainable welfare societies)* pristupuje k privátnym domácnostiam, rodinám, blízkym a susedstvám ako k významným „producentom" takýchto spoločností operujúcich v rámci tzv. morálnej ekonomiky *(moral economy)*. Ich podporu v poskytovaní starostlivosti autor chápe ako *„… významnú, aj keď často opomínanú, verejnú zodpovednosť v rámci organizovania komprehenzívneho welfare mixu"* (Marin, 2013:82). Základom podpory by malo byť uplatňovanie princípu komplexnosti sociálno--politických cieľov v tejto oblasti[2], kedy sa **podpora neformálneho opatrovania** vymedzuje ako: a) vytváranie podmienok pre uspokojovanie sociálnych práv osôb odkázaných na starostlivosť a zvyšovanie kvality ich života; b) zároveň ako uspokojovanie sociálnych práv všetkých, ktorí sa v dlhodobej starostlivosti angažujú, vrátane tých, ktorí sa angažujú na neformálnej báze, a formovanie kvalitných podmienok pre výkon starostlivosti; c) napokon ako vytváranie podmienok pre udržateľné financovanie dlhodobej starostlivosti cestou aktivizácie všetkých kľúčových aktérov podľa zásad ECO – modelu spoločností blahobytu (Marin, 2013; Scoppetta, Leichsenring, 2016). *Cieľom state je analyzovať, ako je v podmienkach Slovenska inštitucionalizovaná podpora neformálneho opatrovania, ktorá je konceptualizovaná ako snaha o rovnováhu v zabezpečovaní práv a záujmov tých, ktorí sú opatrovaní, rovnako tých, ktorí neformálne opatrujú.* Za uvedeným účelom a v súlade s týmto konceptom budeme analyzovať prítomnosť inštitucionalizovaných prvkov podpory vo vybraných dokumentoch a verejných politikách, čo doplníme o analýzu dostupných výskumných zdrojov, vrátane príkladu inštitucionalizácie podpory neformálneho opatrovania v rodinách s malými zdravotne postihnutými deťmi v rámci služby včasnej intervencie.

1. PODPORA NEFORMÁLNEHO OPATROVANIA AKO INŠTITUCIONALIZOVANÝ VEREJNÝ ZÁUJEM –TERMINOLOGICKÉ VYMEDZENIA

Inštitucionalizácia je spojená so spoločenským konsenzom uznania nejakej otázky ako verejného záujmu, s ustanovenou právnou reguláciou, zodpovedajúcou organizáciou s potrebnými kompetenciami a zdrojmi, najmä finančnými a ľudskými (Tomeš a kol., 2009; Konečný, Konečný, 2009). Podľa Musila (2012) ide pri inštitucionalizácii o kombináciu vedomého uznania (problému a spôsobu jeho riešenia) s rutinou, teda pravidelnosťou (v poskytovaní výkonu a v jeho využívaní určitou cieľovou skupinou). V súlade s týmito všeobecnými atribútmi možno **inštitucionalizáciu podpory neformálneho opatrovania** vymedziť ako *existenciu zdieľaného postoja spoločnosti k významu neformálnej starostlivosti ako uznávanej súčasti celkovej starostlivosti o odkázané osoby, premietnutého do rámca právnej regulácie činnosti zodpovedných sociálnych subjektov na rozličných úrovniach, ktoré poskytujú opatrovaným a neformálne opatrujúcim osobám rozličné formy podpory, s vyčlenenými verejnými prostriedkami na činnosť týchto subjektov a na pokrývanie celkových nákladov podpory*. Takéto vymedzenie pomáha v základnej orientácii, komu sa podpora poskytuje, kto ju poskytuje, za akých podmienok a na základe akých zdrojov. Zároveň však odkrýva svoju

[2] Významnými relevantnými dokumentmi medzinárodnej povahy sú napr. European Charter for Family Carers (2009), European Charter of the rights and responsibilities of older people in need of long-term care and assistance (2010), ďalej Proposal for an EU-level strategy in support of informal care provision (2013), najnovšie European Pillar of Social Rights (2017).

Preference české populace při zajištění péče v období závislosti v seniorském věku

Preferences of the Czech Population When Securing Care for Seniors in the Period of their Dependency

Soňa Vávrová, Jitka Vaculíková

Doc. Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.,[1] vystudovala doktorský studijní obor sociální práce na Ostravské univerzitě, kde se i v oboru sociální práce habilitovala. V současné době působí jako vědecká pracovnice Centra výzkumu Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity. Výzkumně se zabývá úlohou sociální práce a postavením sociálních pracovníků v sociálních službách, kvalitou sociálních služeb a procesem jejich transformace spojeným s deinstitucionalizací.

Mgr. Jitka Vaculíková, Ph.D.,[2] vystudovala sociální pedagogiku na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a je absolventkou doktorského studijního programu Pedagogika na Masarykově univerzitě v Brně. Působí jako výkonná redaktorka časopisu Sociální pedagogika | Social Education a jako ředitelka Centra výzkumu Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Výzkumně se zabývá především motivačními aspekty autoregulace učení a procesem proaktivního chování.

Abstrakt
Stárnutí české populace implikuje celou řadu problémů řešitelných za využití intervencí sociální práce. Jedním z palčivých témat je způsob zajištění péče v případě, kdy se díky vyššímu věku a zdravotnímu stavu stává člověk závislým na pomoci druhých osob. Cílem studie bylo na základě výsledků reprezentativního výzkumu české dospělé populace (N = 4161) zaměřeného na preference forem a způsobů péče v seniorském věku poukázat na tzv. bílá místa na mapě sociální práce, a to nedostatečnou podporu neformální péče a potažmo pečovatelů zajišťujících péči o osobu blízkou v přirozeném sociálním prostředí. Předložený výzkum byl založen na kvantitativním metodologickém přístupu s využitím explorační metody dotazování, jež bylo součástí širšího sběru dat iniciativy SHARE Wave 6. Z výsledků vyplynulo, že nejčastěji byla českou populací preferována nejpřirozenější forma sociální pomoci, tj. pomoc a péče rodinných příslušníků (39 %), popřípadě kombinace této péče s terénní či ambulantní sociální službou (25 %).

Klíčová slova
senior, sociální služba, neformální péče, přirozené sociální prostředí, domov pro seniory

[1] Kontakt: Doc. Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D. Centrum výzkumu FHS UTB ve Zlíně, nám. T. G. Masaryka 1279, 760 01 Zlín; vavrova@fhs.utb.cz

[2] Kontakt: Mgr. Jitka Vaculíková, Ph.D. Centrum výzkumu FHS UTB ve Zlíně, nám. T. G. Masaryka 1279, 760 01 Zlín; jvaculikova@fhs.utb.cz

Abstract
The aging of the Czech population gives rise to a number of problems. These problems are solvable by using social work. One of the sensitive topics is the way of securing care when people become dependent on others' help because of their age and health. Based on the results of representative research of the Czech adult population (*N* = 4,161) focusing on the preferences of forms and methods of care for seniors, this study aims at drawing attention to the so-called blank space in the social work map, namely the insufficient support of informal care and of persons providing care to people in their social environment. The research was based on a quantitative methodological approach using the survey method, which was part of a wider data collection within the SHARE Wave 6 initiative. The results showed that the Czech population most often preferred the most personal form of social assistance, i.e., the assistance and care by family members (39 %), or a combination of family care provided by family members and field or out-patient social services (25 %).

Keywords
senior, social service, informal care, natural social environment, home for seniors

1. ÚVOD

Stárnutí nejen české populace související se zvyšující se nadějí dožití implikuje celou řadu problémů řešitelných za využití intervencí sociální práce. Na konci roku 2016 (k 31. 12.) žilo v České republice 1 988 922 osob starších 65 let, z čehož bylo 424 841 osob starších 80 let (ČSÚ, 2017). Osoby 65^+ tak tvořily téměř 19 % české populace a lidé 80^+ 4 %. Stárnutí populace reflektují národní (viz např. *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017;* Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012) i mezinárodní (viz např. *Madridský mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí 2002*) dokumenty. Podle Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (MPSV, 2017) *patří mezi hlavní principy politiky přípravy na stárnutí důraz na lidská práva, respektování genderového aspektu problematiky stárnutí, celoživotní přístup ke stárnutí a zdraví, důraz na rodinu a mezigenerační vztahy, tvorba opatření na výzkumem podložených poznatcích a relevantních statistických datech, zvláštní pozornost věnovaná menšinám (seniorům zdravotně postiženým, trpícím demencí, duševně nemocným, seniorům z etnických menšin atd.), respektování rozdílů mezi venkovem a městem.* Především tvorba opatření na výzkumem podložených datech a důraz na rodinu a mezigenerační vztahy korelují s předkládaným článkem.
Jedním z palčivých témat, které pravděpodobně zajímá každého z nás, je způsob a forma zajištění péče v případě, kdy se díky vyššímu věku a zdravotnímu stavu ocitneme závislými na pomoci druhých osob. Naše preference a představy o způsobu jejího zajištění stojí na straně jedné, avšak realita bývá mnohdy od těchto značně odlišná. Cílem studie je na základě výsledků reprezentativního výzkumu české populace zaměřeného na preference způsobu péče v případě závislosti na pomoci druhých osob v seniorském věku poukázat na tzv. bílé místo sociální práce, a to oblast tzv. neformální péče. Aby mohli lidé až do konce své životní dráhy setrvávat v přirozeném sociálním prostředí za využití podpory a pomoci „neformálních pečovatelů", je třeba vytvořit adekvátní podmínky. Uvedené se stává aktuální sociální výzvou nejen pro tvorbu národních a nadnárodních politik, ale i pro sociální práci samotnou.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V České republice je veden o problematice neformální péče a potřebě podpory neformálních pečovatelů hlubší odborný diskurz v posledních deseti letech (viz např. Truhlářová, 2015; Holmerová, 2007), přičemž toto téma bývá mnohdy řešeno v souvislosti s přístupem rodinných

Využívání příspěvku na péči romskými příjemci v kontextu diskuse o zneužívání této dávky

The Use of Care Allowance by the Roma Population in the Context of Abuse in this Type of Benefit

Radana Kroutilová Nováková, Soňa Kinská

Mgr. Radana Kroutilová Nováková, Ph.D.,[1] vystudovala učitelství sociálních a zdravotních předmětů pro střední odborné školy na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. V roce 2009 ukončila tamtéž doktorský studijní program v oboru Antropologie. Od roku 2008 působí jako asistent Ústavu pedagogických věd Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně.

Mgr. Soňa Kinská[2] vystudovala sociální pedagogiku na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Pracuje jako sociální pracovník oddělení příspěvku na péči kontaktního pracoviště Úřadu práce České republiky. Příspěvkem na péči se zabývá od jeho vzniku, tedy od roku 2007. V sociální oblasti se pohybuje od roku 1995, kdy se začala věnovat také romským příjemcům dávek.

Abstrakt
Autorky v předkládané studii mapují využívání příspěvku na péči romskými příjemci v kontextu diskuse o zneužívání této dávky. Vychází přitom z dílčích výsledků kvantitativního výzkumu, který realizovaly v letech 2014–2015 technikou dotazníkového šetření. Výzkumný soubor tvořily všechny osoby romského etnika, které pobíraly v daném období příspěvek na péči od místního kontaktního pracoviště Úřadu práce České republiky.
Z výsledků vyplynulo, že Romové z příspěvku hradí především věci, které se zajištěním péče přímo nesouvisí, jako je nákup potravin, léků, oblečení, ale také úhrada za nájem bytu nebo výdaje za pohonné hmoty. Z úkonů, které se přímo vážou na zajištění péče, využívají donášku/dovoz nákupů, doprovod/dovoz k lékaři a za kulturou nebo jinými volnočasovými aktivitami. V závěru studie kladou autorky zjištěné výsledky do souvislostí s výzkumy zaměřenými na využívání příspěvku majoritní populací.

Klíčová slova
příspěvek na péči, romské etnikum, využívání příspěvku, kvantitativní výzkum, dotazník

[1] Kontakt: Mgr. Radana Kroutilová Nováková, Ph.D., Ústav pedagogických věd UTB, nám. T. G. Masaryka 1279, 760 01 Zlín; kroutilova@fhs.utb.cz

[2] Kontakt: Mgr. Soňa Kinská, Úřad práce ČR, Kontaktní pracoviště Vsetín, Oddělení příspěvku na péči, Mostecká 303B, 755 01 Vsetín; so.ki@seznam.cz

Abstract
The authors of the paper map out the use of care allowances by the Roma population and the misuse of this type of benefit. Their study is based on the partial results of their own quantitative research conducted in the years 2014–2015 using a questionnaire. The research group consisted of members of the Roma ethnic group receiving care allowances in the given time period from the local contact centre of the Labour Office of the Czech Republic.
The results showed that persons drawing care allowance spent the received financial payments on expenses not directly related to care provision, such as food, medicine, clothing, as well as rent or car fuel. As for matters directly linked to care provision, the allowance was used to pay for the delivery of shopping, transport to the doctor´s and to cultural events or other leisure activities. In the conclusion the authors put their findings into context with research on the use of care allowance payments by the majority population.

Keywords
care allowance, the Roma ethnic group, use of care allowance, quantitative research, questionnaire

ÚVOD

Cílem článku je zmapovat způsoby využívání příspěvku na péči romskými příjemci v kontextu diskuse o zneužívání této dávky. V rámci úvah nad tímto tématem hodláme zodpovědět otázku: **Využívají romští příjemci příspěvku na péči k zajištění pomoci podle interpretace zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, dle Králové a Rážové (2012)?** Podnětem k této otázce je existence mnohaleté polemiky o zneužívání této dávky, která bývá, zejména v médiích, kladena do souvislostí s romským etnikem (1), zvyšující se počet příjemců příspěvku na péči (2), absentující výzkumy na toto téma (3) a profesní zkušenost výzkumníků s vyplácením příspěvku romským příjemcům (4).
Téma příspěvku na péči[3] je v českém prostředí diskutováno pravidelně již od účinnosti zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (Průša, 2006; Wernerová, 2007; Chloupková, 2008; Průša, 2009a, 2009b, 2010; Lukešová, 2011). V posledních letech, kdy chybí finanční prostředky, výdaje na sociální služby neustále rostou a příspěvek na péči představuje nejvýznamnější zdroj financování sociálních služeb, se diskuse o roli příspěvku na péči zúžila výhradně na debatu o ekonomice poskytovatelů sociálních služeb. Výjimku tvoří studie Musila, Hubíkové, Havlíkové, Kubalčíkové (2011) o vymezení rolí jednotlivých aktérů v procesu přiznání PnP nebo monografie Havlíkové a Hubíkové (2015) o možnostech realizace sociální práce v agendě PnP[4]. Studie, které svým zaměřením reflektují efektivitu financování sociálních služeb a roli příspěvku v tomto procesu, převažují (VÚPS, 2011; Horecký, 2012; Průša, 2013; Průša, Jeřábková 2013; Průša, 2015).
Autoři zmiňovaných studií poskytují podrobný přehled zvláště o struktuře příjemců této sociální dávky, na základě které navrhují možné změny vedoucí ke stabilizaci systému a zdůrazňují, že doposud vynaložené finanční prostředky slouží v rozporu s představami zákonodárce. Tedy nikoliv na „nákup“ potřebných sociálních služeb, ale ke zvýšení příjmu příjemců příspěvku. Průša (2015) dokonce hovoří o tom, že z těchto zdrojů příjemci financují splátky půjček, hypotéky, leasingy. Naopak Michalík (2008) vnímá argumentaci některých zákonodárců za účelovou, politickou a vedenou jedinou snahou – snížit objem peněz určených na výplatu příspěvku na péči, přičemž

[3] Dále jen příspěvek nebo PnP.

[4] Okrajově se příspěvku na péči věnují také Kroutilová Nováková a Jandzíková (2012), které analyzují dopad neformální péče o osoby s přiznaným příspěvkem na péči ve III. a IV. stupněm závislosti na subjektivní vnímání zdravotního stavu pečujících.

Princip dvojího účinku v sociální práci

Double Effect Principle in Social Work

Vladimír Fišera, Michal Klapal, Marek Šimůnek

Mgr. Vladimír Fišera[1] je doktorandem oboru Aplikovaná etika na Fakultě humanitních studií UK.[2]

Mgr. Michal Klapal je etoped a terapeut s praxí ve školství a sociálních službách a je doktorandem oboru Aplikovaná etika na Fakultě humanitních studií UK.

PhDr. Marek Šimůnek, MBA,[3] má dlouholetou praxi v oblasti sociální rehabilitace osob se zrakovým postižením a nyní působí jako vedoucí odboru sociálních věcí a zdravotnictví Magistrátu města Hradce Králové.

Abstrakt
Cílem příspěvku je představit sociálním pracovníkům princip dvojího účinku, etickou teorii, která se snaží hledat morálně správné rozhodnutí v situaci, kdy nějaké rozhodnutí způsobí jak dobrý, tak také špatný či nežádoucí účinek. Autoři chtějí posoudit, zda je princip dvojího účinku použitelný jako nástroj morálního rozhodování v praxi sociálního pracovníka. První část objasňuje princip dvojího účinku ve znění navrhovaném filosofem Davidem Černým. Druhá část je zaměřena na kritiku tohoto principu a možná nebezpečí vyplývající z jeho jednostranného výkladu. Třetí část je věnována praxi sociální práce. Na dvou reálných příkladech se tu autoři snaží posoudit, zda je skutečně možné princip dvojího účinku využít v praxi, což usnadní morální rozhodování sociálních pracovníků.

Klíčová slova
etika, morálka, princip dvojího účinku, sociální práce

Abstract
The objective of this article is to introduce to social workers the 'Principle of Double Effect'; an ethical theory that attempts to make morally correct decisions in situations in which two outcomes can occur - one good and one bad. The authors intend to assess whether the Double Effect Principle is applicable as an instrument of moral decision making in social work practice. The first part clarifies the Double Effect Principle theory as suggested by David Černý. The second part focuses on a critical analysis of this Principle and potential threats consequent to its one-sided interpretation. The third part concentrates on practices and functions of social work. The authors use two real life situations to assess whether it is feasible to apply the Double Effect Principle in practice, to simplify the moral decision making process of social workers.

Keywords
ethics, morality, principle of double effect, social work

[1] Kontakt: Mgr. Vladimír Fišera, Manželská a rodinná poradna, Divišova 829, 500 03 Hradec Králové; poradna.hk@gmail.com

[2] Kontakt: Mgr. Michal Klapal, Fakulta humanitních studií UK, U Kříže 8, 158 00 Praha 5 – Jinonice; vfisera@citygraph.cz

[3] Kontakt: PhDr. Marek Šimůnek, MBA, Magistrát města Hradec Králové, Československé armády 408, 502 00; marek.simunek@mmhk.cz

SP/SP 6/2017

Janusova tvář sociální práce: Tři pohledy na pojetí kontroly v sociální práci

Janus-Faced Social Work: Three Views on Control in Social Work

Radka Janebová, Zuzana Truhlářová

Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.,[1] pracuje jako odborná asistentka na Ústavu sociální práce Univerzity Hradec Králové a zároveň jako sociální pracovnice v Občanském sdružení Salinger v projektu Triangl, kde se věnuje sanaci rodiny a moderování případových konferencí. Zabývá se kontexty rozhodování v sociální práci, kritickou sociální prací a genderovými aspekty sociální práce.

Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.,[2] je ředitelkou Ústavu sociální práce Univerzity Hradec Králové. Orientuje se na sociální práci se seniory, zejména na téma neformální péče, a na sociální práci se skupinou.

Abstrakt
Sociální práce má na jedné straně přispívat k sociálnímu altruismu a prosazování sociální spravedlnosti a lidských práv, na druhé straně pracovat pro dobro společnosti jako celku či kontrolovat jedny v zájmu ochrany práv druhých nebo jich samých. Sociální pracovníci se pak opakovaně ocitají v situacích, kdy musí řešit dilema mezi pomocí a kontrolou. Zatímco pomoci je v českém kontextu sociální práce věnována celá řada publikací, kontrola zůstává spíše opominuta. Cílem článku je popsat pojetí kontrolní funkce sociální práce ve třech sociologických paradigmatech (konsenzuálním paradigmatu, teorii konfliktu, postmodernistických teorií) z perspektivy kritické sociální práce. V závěru jsou promýšleny užitečné impulzy pro sociální práci přicházející ze všech tří proudů.

Klíčová slova
sociální kontrola, kontrola, sociální práce, sociologická paradigmata

Abstract
Social work, on the one hand, is expected to contribute to social altruism and to advocate social justice and human rights. On the other hand, it should work for the welfare of society as a whole and control people for thier own protection and others. Social workers repeatedly encounter situations, where they face a dilemma between help and control. While the question of help has been thoroughly analysed by multiple publications in a Czech context, the same does not apply for control. The aim of the article is to reflect the concept of the control function of social work within

[1] Kontakt: Mgr. Radka Janebová, Ph.D. Ústav sociální práce Univerzity Hradec Králové, Rokitanského 62, 500 03, Hradec Králové; radka.janebova@uhk.cz

[2] Kontakt: Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D. Ústav sociální práce Univerzity Hradec Králové, Rokitanského 62, 500 03, Hradec Králové; zuzana.truhlarova@uhk.cz

three sociological paradigms (consensual paradigm, theory of conflict, postmodernist theories) from the perspective of critical social work. Throughout, we can see positives for social work coming from all three currents.

Keywords
social control, control, social work, sociological paradigms

ÚVOD

Sociální pracovníci jsou mnohdy označováni jako agenti sociální kontroly (např. Higgins, 1980; To, 2006), zatímco sami se mohou cítit jako podporující či pomáhající profese. Tato ambivalence mezi pomocí a kontrolou je nedílnou součástí sociální práce a vlastně i něčím, co ji může odlišovat od jiných pomáhajících profesí. Zatímco teoriím pomoci je v českém kontextu sociální práce věnována celá řada publikací (např. Úlehla, 1999; Kopřiva, 1997; Matoušek, 2001, 2003), kontrola zůstává spíše opominuta. Z odborných publikací se systematicky kontrole věnují například Laanova (1998) kniha *Otázky legitimace sociální práce*, která je velmi užitečná z hlediska posuzování životní situace lidí a následného rozhodování, zda zasáhnout, či nezasáhnout, nebo Úlehlovo (1999) *Umění pomáhat*, které vymezuje potřebu reflektovat výkon pomoci a kontroly, a následně čtyři způsoby kontroly řazené z hlediska direktivnosti přístupu. Přístupy ke kontrole jsou dobře rozpracovány také například v oblasti sociálních služeb – zejména ve vztahu k omezování práv uživatelů služeb v rámci výkladů Standardů kvality sociálních služeb.

Přes kvalitu zmíněných titulů se domníváme, že zde chybí odborná literatura, která by konceptualizovala pojem „kontroly v sociální práci" do hloubky a zároveň by poskytla teorie etického zacházení s kontrolou. Připojujeme se k Ivanu Úlehlovi, který prohlásil, že sociální práce by potřebovala zpracovat i teorii k *Umění kontrolovat*. Předpokladem zpracování takové teorie je podle našeho názoru reflexe kontrolní funkce sociální práce.

Protože chápeme sociální práci jako jeden z nástrojů sociální kontroly, rozhodly jsme se využít sociologický koncept tří paradigmat (konsensuálního, teorie konfliktu a postmodernistických teorií), která přistupují odlišným způsobem k sociální kontrole. Pohled těchto teorií na sociální kontrolu na začátku článku stručně charakterizujeme. Kladly jsme si otázku, zda lze nalézt hodnotově analogická paradigmata i v sociální práci, která by se zabývala kontrolní funkcí naší profese. Konkrétně nás zajímalo, zda lze nalézt odborné texty ze sociální práce, které by reflektovaně a explicitně kontrolní funkci sociální práce vztahovaly ke strukturálnímu funkcionalismu, teorii konfliktu či postmodernistickým teoriím. K zodpovězení této otázky jsme se rozhodly udělat rešerši v databázi tří nakladatelství nabízejících publikace z oblasti sociální práce – SAGE Publishing, Taylor & Francis a Oxford University Press. Vyhledávání bylo realizováno vzájemnou kombinací čtyř skupin klíčových slov (1) „social work", (2) „social control", (3) „sociological paradigm" a (4) „functionalism", „conflict theory" a „symbolic interactionalism" s využitím spojky „and". Vzhledem k vysokému počtu nalezených článků (u všech kombinací řádově tisíců) jsme je seřadily dle relevance a procházely jsme prvních deset stran (každá byla zpravidla po deseti článcích). U každé z publikací jsme procházely abstrakt a klíčová slova, abychom posoudily její relevanci k našemu tématu. Po prvním filtrování se jevilo jako relevantních cca třicet publikací. Po důkladném pročtení vybraných článků se ukázalo, že ani řada z nich se námi zkoumanému tématu nevěnuje, takže jsme je vyloučily. Využívaly jsme i techniku sněhové koule, když jsme procházely v relevantních článcích citované prameny a dle názvu usuzovaly na jejich možnou vazbu k tématu. V seznamu použité literatury se objevují i některé knihy, jejichž volba byla dána záměrným výběrem, kdy jsme procházely cca třicet především anglických knih přístupných v knihovně Ústavu sociální práce Univerzity Hradec Králové. Vyhledávání klíčových slov nebylo nijak časově limitováno. Sběr a analýza výsledků probíhaly v období od listopadu 2016 do června roku 2017.

Profesionalita sociálních pracovníků: Známka kvality, anebo procedurální berlička?[1]

Professionalism of Social Workers: Quality Mark or Procedural Crutch?

Roman Baláž

Mgr. Roman Baláž, Ph.D.,[2] je výzkumníkem Institutu pro veřejnou politiku a sociální práci FSS MU a odborným asistentem na Katedře sociální politiky a sociální práce FSS MU. Zaměřuje se na problematiku institucionalizace sociální práce, pracovních podmínek sociální práce a organizačních podmínek integrace migrujících v ČR.

Abstrakt
Předkládaný empirický text hledá odpovědi na otázku: „Jak sociální pracovníci konstruují profesionalitu sociálních pracovníků?" Pro zodpovězení otázky byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Výzkumnou metodou je interpretativní analýza významu, která metodicky a konceptuálně čerpá z kombinace kritické diskursivní psychologie a post-strukturalistické diskursivní analýzy. Při rozboru dat je užito analytických konceptů interpretačních repertoárů, subjektových pozic a limitních typů. Nástrojem sběru dat jsou hloubkové individuální i dvojité rozhovory a skupinové diskuse s celkem osmnácti sociálními pracovníky. Profesionalita sociálních pracovníků získává v konstrukcích respondentů dvě možné podoby. Za prvé, podobu procedurální berličky, jejímž úkolem je podpořit sociální pracovníky při zvládání nejistoty při práci s klienty, anebo zakrýt bezradnost či nezájem sociálních pracovníků o klienty. Za druhé, podobu určité známky kvality sociálních pracovníků, kterou jim uděluje systém, anebo klienti. Závěry práce přispívají diskusi o profesionalizaci sociální práce v ČR tím, že nabízí porozumění, proč sociální pracovníci mohou o profesionalitu usilovat a proč ji mohou odmítat.

Klíčová slova
profese, profesionalizace, profesionalita, sociální práce, migrující, konstruktivistické paradigma, kvalitativní výzkum, diskursivní institucionalismus, diskursivní analýza, interpretativní analýza, analýza významu, interpretační repertoáry, subjektové pozice, limitní typy, konstrukce významu, systém, procedury, životní svět, angažovanost, participace

Abstract
The presented empirical study focuses on answering the question "How do social workers construct professionalism of social workers?" The question determines the qualitative research strategy. A combination of critical discourse psychology and poststructuralist discourse analysis became the research method which uses interpretative repertoires, subject positions and limit

[1] Tento článek vznikl v rámci grantového projektu specifického výzkumu Masarykovy univerzity s názvem Změna, kontinuita a robustnost – současné výzvy sociální politiky a sociální práce (MUNI/A/1202/2015).

[2] Kontakt: Mgr. Roman Baláž, Ph.D., Institut pro veřejnou politiku a sociální práci FSS MU, Joštova 10, 602 00 Brno; balrom@mail.muni.cz

types as basic analytical tools. The presented study is based on data collected from interactions with 18 participants, all of whom are social workers. As a tool of data collecting it used in-depth interviews, double interviews and focus groups. In compliance with discourse analysis conventions, the gathered data were transcribed in accordance with the rules of conversational analysis, and the software Atlas.ti was utilized for data management. Interviewed social workers construct the professionalism of social workers as "the Quality Mark" and "the Procedural Crutch". The conclusions of the study contribute to the discussion about the professionalization of social work in the Czech Republic by offering an understanding of why social workers strive for professionalism and why they may refuse it.

Keywords
profession, professionalization, professionalism, social work, migrants, constructivist paradigm, qualitative research, discursive institutionalism, discursive studies, interpretative analysis, analysis of meaning, interpretative repertoires, subject positions, limit types, constructions of meanings, system, procedures, lifeworld, engagement, participation

ÚVOD

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (dále jen MPSV) v posledních letech významně podporuje profesionalizaci sociální práce v ČR. Zejména z anglicky psané teorie je známo (viz níže v kap. 1.1), že úsilí o profesionalizaci určitého povolání – v tomto případě sociální práce – má (nebo by mělo mít) charakter široké odborné diskuse mezi sociálními pracovníky, kteří poté přesvědčí společnost o své odborné výjimečnosti. MPSV se mj. angažuje v přípravách zákona o sociálních pracovnících a realizuje projekty, jejichž smyslem je podpořit (MPSV, 2015, 2017) právě výše zmiňovanou širokou odbornou diskusi mezi sociálními pracovníky, kteří poté mohou přesvědčit společnost na území ČR (a zejména politiky) o své odborné výjimečnosti.
Je zajímavé, že na pokusy o profesionalizaci sociální práce prostřednictvím legislativního ukotvení zákona o sociálních pracovnících reagovali sociální pracovníci – návštěvníci webových stránek socialniprace.cz tak, že např. ustavení profesní komory sociálních pracovníků podporovalo či spíše podporovalo pouze 28 % respondentů a proti či spíše proti bylo 72 % respondentů[3]. Osobně jsem organizoval nebo se účastnil několika setkání určitých skupin sociálních pracovníků či organizací, které je sdružují či zaměstnávají. Na těchto setkáních se diskutovaly obecné otázky profesionalizace sociální práce v ČR a více konkrétní otázky profesionality sociálních pracovníků. V diskusích na těchto setkáních, ale i při čtení příspěvků v odborných časopisech[4] mi scházely věcné informace o tom, jak profesionalizaci sociální práce či profesionalitu sociálních pracovníků chápou samotní sociální pracovníci. Jinak řečeno, chyběly mi konkrétní a nestranné informace o tom, jaké představy spojují sociální pracovníci s profesionalizací sociální práce a profesionalitou sociálních pracovníků v ČR.
Jistě je příhodné slyšet, co si o profesionalizaci sociální práce myslí např. zástupci vzdělavatelů či poskytovatelů určitých služeb nebo úředníci ministerstva či pozvaní odborníci ze Slovenska. Domnívám se ale, že důležité je také pochopit, jak o profesionalizaci sociální práce nebo

[3] Dne 10. 3. 2014 v 17:30 hodin hlasovalo v anketě „Potřebují sociální pracovnice a pracovníci profesní komoru?" 1771 respondentů, z nichž 922 bylo proti, 250 spíše proti, 228 spíše pro a 271 pro komoru sociálních pracovníků v ČR. Zde je třeba počítat s jistým zkreslením, které je způsobeno tím, že každý respondent může odpovídat pouze z jedné IP adresy – střídá-li počítače (a tedy i IP adresy), může jeden respondent odpovědět několikrát. Více viz http://www.socialniprace.cz/ankety.php?sekce=&podsekce=&ukol=1&id=11

[4] Jde o časopisy Sociální práce / Sociálna práce, Sociální služby, Listy sociální práce a webové stránky mpsv.cz, budmeprofi.cz, socialninovinky.cz apod.

Sociální pracovníci o profesionalizaci sociální práce v ČR

Social Workers about the Professionalization of Social Work in the Czech Republic

Petr Vojtíšek

PhDr. Petr Vojtíšek, PhD,[1] je absolventem Katedry sociální práce FF UK, kde působí jako odborný asistent. Od roku 2006 působí ve vedoucích pozicích v sociálních službách a svůj profesní zájem obrací k oblasti managementu v sociální práci a sociální politice. Od roku 2010 vede soukromou praxi jako lektor a konzultant v oblasti řízení a vedení sociálních institucí a projektů.

Abstrakt
Článek přináší přehled o vnímání sociální práce v ČR samotnými sociálními pracovníky. Je výstupem ze série diskusních setkání se sociálními pracovníky a dalšími profesionály, kteří v sociální práci působí (vzdělavatelé, zástupci samospráv apod.). Sociální práce je stále vnímána na pomezí profesionální činnosti a svébytné profese, a právě i pohled na tuto hranici je předmětem zájmu tohoto textu. Článek přináší přehled názorů sociálních pracovníků a jejich zkušenosti s vnímáním profese jinými profesionály i laiky, dále definuje nástroje pro zvýšení prestiže profese sociální práce a věnuje se otázkám kolem profesního zákona a profesního sdružování. Díky řadě diskusí se sociálními pracovníky máme další významný zdroj informací o stavu profese sociální práce.

Klíčová slova
sociální práce, profese, profesní komora, multidisciplinární tým, vzdělávání

Abstract
This article brings an overview of the self-perception of professional social workers in the Czech Republic. The results of a set of discussions with social workers and other professionals (educators, public administration officers) are presented. Social work is still on the border of professional occupations and autonomic professions. This article focuses on this border. The paper presents opinions and the experiences of social workers in confrontation with the perceived notion of their profession by other professionals and outsiders. Further, tools for increased prestige are being defined. And lastly, it raises the question again of a chamber of professionals and professional associations. Thanks to the amount of discussions it has made available an important informational source of the status of current social work.

Keywords
social work, profession, professionals chambre, multidisciplinary team, education

[1] Kontakt: PhDr. Petr Vojtíšek, Ph.D. Katedra sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, U Kříže 8, 158 00 Praha 5; info@vojtisekpetr.cz